

Gabi Čačinovič Vogrinčič

SOUSTVARJANJE POMOČI V SOCIALNEM DELU

Teoretski koncepti in produkcija novih znanj v raziskovanju prakse

Teza prispevka je, da ostaja pomembna, a še vedno spregledana naloga razvoja znanosti socialnega dela: razvoj koncepta pomoči, razvoj teorije ravnanja v praksi. Zanima nas poseben in pomemben sklop vprašanj: proces podpore in pomoči, kako delamo socialno delo, kako se proces vzpostavlja, vzdržuje, kakšne koncepte, metode, tehnike in spretnosti je socialno delo izoblikovalo, kako se v procesu pomoči spreminjajo vloge praktika, raziskovalca in uporabnika? Ključni koncept nove, nastajajoče teorije ravnanja bi lahko povzeli z besedo soustvarjanje. Že ta vzpostavi pomen jezika socialnega dela. V socialnem delu nastaja nov, avtonomen jezik, ki dobro ubesedi ravnanje v procesih pomoči kot soustvarjanje v delovnem odnosu, iz etike udeleženi in perspektive moči. Teza prispevka je, da v razvoju znanosti in stroke potrebujemo intenzivno razvojno-raziskovalno delo v procesih podpore in pomoči: gre za produkcijo novih znanj za teorijo in prakso v praksi sami, ko se hkrati ustvarjajo spremembe, pomoč in podpora v praksi. Soustvarijo se novi pomeni v praksi in za prakso, soustvari se učenje. Znanost socialnega dela sama se definira kot produkcija novih znanj.

Ključne besede: delovni odnos, jezik, podpora, teorija, praksa.

Gabi Čačinovič Vogrinčič je klinična psihologinja, doktorica psiholoških znanosti in družinska terapevtka. Je upokojena profesorica Fakultete za socialno delo Univerze v Ljubljani. Vse svoje poklicno življenje dela na razvoju znanosti in stroke socialnega dela in v tem okviru raziskuje posebnosti procesov pomoči, ki jih definira kot soustvarjanje rešitev. Koncepta delovni odnos in izvorni delovni projekt pomoči, ki ju razvija, uspešno prenaša v šolski prostor. V raziskave v šolskem prostoru vnaša novo, pomembno temo – spoštovanje otroštva. Kontakt: gabi.cacinovic@fsd.uni-lj.si.

CO-CREATING OF HELP IN SOCIAL WORK – THEORETICAL CONCEPTS AND PRODUCTION OF NEW KNOWLEDGE IN PRACTICE RESEARCH

An important, although still neglected topic in the science of social work is the development of the concept of help, creating of a theory for practice. The focus is on specific topics in processes of help and support: how do we do social work, how we create and maintain processes of help? What specific concepts, methods, tools and skills social work has created? What changes in the roles of professionals and users create helping processes? The key concept of the emerging theory of help and support is encapsulated in the word co-creation, a word that shows the importance of the new language in social work. Social work theory and practice is developing a new, autonomous and specific professional language, able to describe actions in helping processes, based on co-creating a helping relationship, on strength perspective and on the ethics of participation. Nordic social work intensively researches the creation of a needed new knowledge for social work science. The result is a new knowledge production for theory and practice in practice itself. New meanings and learning processes are co-created in practice. Social work science is defined as a new knowledge production.

Keywords: working relationship, language, support, theory, practice.

Gabi Čačinovič Vogrinčič is an Associate Professor at the Faculty of Social Work, University of Ljubljana. She is a clinical psychologist, PhD of psychological sciences and a family therapist. During all her professional life (she's now retired), she has researched specificities of the process of help, that she defines as a co-creation of solutions. She developed many original seminal concepts, such as a working relationship, an original working project of help, a respectful and responsible ally. Contact: gabi.cacinovic@fsd.uni-lj.si.

Uvod

Teza prispevka je, da je pomembna naloga znanosti socialnega dela razvijanje koncepta pomoči, razvoj teorije ravnanja. Vse svoje znanstveno, pedagoško in poklicno delo sem usmerila v razvoj znanosti in stroke socialnega dela. Znotraj tega je zame ključna tema znanosti proces podpore in pomoči, vprašanje, kako delamo socialno delo, kako se proces vzpostavlja, vzdržuje, kakšne koncepte, metode, tehnike in spretnosti je socialno delo izoblikovalo, kako se v procesu pomoči spreminjata vlogi strokovnjaka in uporabnika.

Ključni koncept nove, nastajajoče teorije ravnanja ponazarja beseda soustvarjanje. Že ta vzpostavi pomen jezika socialnega dela. V socialnem delu nastaja nov, avtonomen jezik, ki dobro ubesedi ravnanje v procesih pomoči kot soustvarjanje iz etike udeleženi (Hoffman 1994) in perspektive moči (Saleebey 1997). V razvoju znanosti in stroke potrebujemo intenzivno

razvojno raziskovalno delo na procesih podpore in pomoči, ki ga soustvarimo vsi udeleženi: znanstveniki, praktiki in uporabniki, in s tem hkrati soustvarjamo povezovanje teorije in prakse v razvoju socialnega dela in jezika, ki vključuje posebnost procesa.

Skupaj s kolegi učitelji, ki smo na takratno Višjo šolo za socialne delavce prišli v drugi polovici šestdesetih let, sem bila udeležena v razvoju stroke in znanosti socialnega dela v Sloveniji. Vida Milošević, Blaž Mesec, Bernard Stritih in Vito Flaker smo hkrati učili in delali socialno delo v praksi oz. smo s praktiki in pri delu spoznavali, kaj je socialno delo takrat bilo, za kakšne probleme je bilo treba najti rešitev, kdo so ljudje, ki potrebujejo pomoč.

Moja prva naloga davnega leta 1966 je bila predavati psihologijo študentom prvega letnika. V predlogu učnega načrta sem dopolnila naslov predmeta: nov naslov »psihologija za socialno delo« je zahteval razmislek o izboru tem in psiholoških znanj, ki bi bila uporabna na način, da bi jih lahko socialni delavci, socialne delavke delile z ljudmi, da bi bili lahko skupna tema pogovora v procesu podpore in pomoči. Takoj je bilo jasno: da bi znala izbrati in razviti, potrebujem sodelovanje študentov, socialnih delavcev in ljudi, ki prihajajo po pomoč in podporo. Najprej sem dosegla študente, čeprav ne lahko, potem socialne delavce, ki so želeli in potrebovali več znanja. V mojem izboru je takrat bila psihologija osebnosti, koncept osebnosti v psihologiji, skupaj s Frommom in Maslowom; in razvojna psihologija – otrok in mladostnik, pozneje tudi odraslost in starost, a za vsa življenjska obdobja je bilo premalo prostora v učnem načrtu. Sodelovanje z ljudmi, ki prihajajo k nam, je bil še nejasen, neubeseden cilj, pa vendar že tu.

Rejništvo je bilo prvo področje, na katero sem stopila. Najprej seveda kot psihologinja. Rejnicam v Lukovici in Moravčah sem predavala psihologijo otroka in mladostnika. Ta predavanja so bile moje prve, dragocene učne ure. Vsi so bili tam, rejnice, socialne delavke, stroka. Prvič sem doživela, kako v odprtem prostoru za pogovor soustvarjamo novo: povedale so mi, kako razumejo povedano, povedale so mi, kaj potrebujejo, spraševale so me, kako naj ravnajo. Vzpostavile smo odnos, ki je omogočil sodelovanje.

Tudi potrebo po znanju o družini sem razbrala iz prakse socialnega dela z družinami v rejništvu. Ko sem raziskovala in gradila psihologijo družine na novo, saj je bilo na voljo zelo malo raziskanega, sem to delala za potrebe socialnega dela z družinami. Ustvarjeno novo znanje se je dogajalo v procesu. Razumela sem, da moram odstopiti od vloge objektivnega opazovalca, ki vidi in zna. Enostransko ugotavljanje dejstev je nadomestil proces ustvarjanja novih znanj skupaj z vsemi udeležemimi.

Ko gledam nazaj, vidim, da sem že takrat spodbudila proces, ki ga še nisem znala poimenoovati, a danes mu z gotovostjo rečem soustvarjanje pomoči, ki je hkrati soustvarjanje znanja v socialnem delu in za socialno delo.

To, da smo bili učitelji na fakulteti hkrati tudi udeleženi v praksi socialnega dela, je ključno za razvoj socialnega dela v Sloveniji. Mislim, da smo imeli dragoceno možnost, da že v izobraževanju za socialno delo presežemo prepad med habilitiranimi učitelji posameznih predmetov, raziskovalci z znanstvenim nazivom in socialnimi delavci, učitelji prakse in praktiki. Nismo dovolili, da se izobraževanje za socialno delo zameji znotraj strokovnega šolstva, čeprav so bili pritiski v devetdesetih letih zelo hudi. Zrasli smo v fakulteto in zagotovili temeljne pogoje za znanstveno raziskovalno delo učiteljem, diplomantom, magistrantom in pozneje doktorantom.

A raziskovanje na področju socialnega dela je bilo in je še vedno pri nas in v svetu samotno delo, odvisno od osebne zavzetosti in slabo plačano, saj še vedno niso prepoznane posebnosti in pomen prispevka znanosti in stroke socialnega dela. Marthinsen (Marthinsen, Julkunen 2012: 21) za nordijsko socialno delo ugotavlja, da se težko uveljavi v odnosu do drugih družbenih ved in da imamo manjši dostop do virov. Mislim, da je tako tudi zato, ker ne postavljamo v središče posebnosti socialnega dela: razvijanje koncepta pomoči, razvoj teorije ravnanja.

Ključne koncepte nove, nastajajoče teorije ravnanja v Sloveniji sem strnila v koncept soustvarjanje procesov podpore in pomoči v delovnem odnosu, v katrem se oblikujejo individualni projekti podpore in pomoči. Do ključnega pomena odnosa in procesa v socialnem delu, potrjenega v raziskavah, sem prišla »od znotraj«, za osebne in skupne potrebe po znanju za socialno

delo. Znanje o tem, kaj znamo, potrebujemo in kako delamo, je ostalo povezano, prispevek prakse samoumeven.

V praksi se uveljavlja model podpore in pomoči družinam v soustvarjalnem delovnem odnosu, v katerem je človeku ekspert na podlagi osebnih izkušenj, strokovnjak pa njegov spoštljivi in odgovorni zaveznik. Koncepta delovni odnos in izvirni delovni projekt pomoči se uspešno prenašata v šolski prostor in pripomoreta k nujnim spremembam v odnosu med učiteljem in učencem na način delovnega odnosa, ki vsakemu učencu zagotovi izvirni projekt soustvarjanja učenja v šoli, ki je od vseh.

Vsaj dve raziskavi katedre za teorijo in metode pomoči kažeta učinkovitost procesa soustvarjanja, ki je hkrati raziskovanje teorije, pomoč in raziskovanje prakse. Obsežen razvojno-raziskovalni projekt z naslovom »Strokovne podlage za razvoj in uresničevanje koncepta dela: učne težave v osnovni šoli« smo pripravile s Pedagoško fakulteto. Raziskovalno delo je potekalo v letih od 2008 do 2011. Rezultati omenjene raziskave so zbrani v monografiji *Učenci z učnimi težavami: izvirni delovni projekt pomoči* (ur. Lea Šugman Bohinc, 2011).

Druga raziskava še poteka in ima naslov »Pomoč družinam v skupnosti: soustvarjanje želenih sprememb za zmanjševanje socialne izključenosti in krepitev zdravja«. Poteka v okviru tako imenovane »norveške sheme«¹, a rezultati so že zbrani. V obeh raziskavah zapisani soustvarjeni procesi povežejo vse udeležene – starše, otroke, učitelje, socialne delavce in raziskovalke – v oblikovanje želenih izidov.

Procese smo raziskovali, tako da smo jih v akcijskem raziskovanju tudi soustvarjali. Prestopili smo v nov način »produkcije znanja«, kot pravi Gibbons (Gibbons *et al.* 1994): od raziskovanja in spoznavanja stanja v ustvarjanje novega znanja. Teoretski okvir, ki zagotavlja sodelovanje in odnos, ki to omogoča, je bil določen: koncept delovnega odnosa individualni projekt pomoči in raziskovanja.

Prakso smo raziskovali v teoriji in praksi: preizkušali smo koncept soustvarjanja v delovnem odnosu, koncept individualnega projekta pomoči, jezik socialnega dela, ki ga uporabljamo. V raziskovanje prakse smo vstopili, da bi dobili oziroma soustvarili nova teoretska in praktična znanja. Nismo potrebovali posebne odločitve, da bomo učitelji raziskovali prakso – prišla je iz našega dela in je povezana z našim delom.

A še vedno si prizadevamo za priznanje prispevka našega dela k znanosti socialnega dela.

Znanost o procesih pomoči, raziskovanje prakse

Ob soustvarjanju in raziskovanju procesov podpore in pomoči v socialnem delu smo spoznali, da potrebujemo paradigmatške spremembe v razumevanju in ravnanju v procesih pomoči. V socialnem delu in zanj smo razvili koncept soustvarjanja. Definira odnos in proces pomoči hkrati. Odnos med uporabnikom in socialnim delavcem praktikom je odnos med nekom, ki je ekspert na podlagi osebnih izkušenj, in spoštljivim in odgovornim zaveznikom. Pozornost je na procesu, na prispevku vsakega udeleženega, ki prispeva instrumentalno definicijo problema in svoj delež. Besedica »so-« je prava, saj gre za so-delovanje, so-raziskovanje, so-ustvarjanje, ki ga izpeljejo so-govorniki, so-potniki, so-delavci v procesih pomoči.

Socialno delo sodi v skupino znanosti, ki potrebujejo teorijo ravnanja. Je dejavna znanost, ki poleg pomembnih odgovorov na vprašanje, kaj moramo vedeti za učinkovito podporo in spreminjanje pri reševanju kompleksnih problemov ljudi na vseh ravneh, potrebuje tudi enakovredne odgovore na vprašanje, kako ravnati. Teorija ravnanja lahko nastane samo v nenehnem sodelovanju s prakso. Prav uporabna teorija ravnanje omogoča spreminjanje prakse tako, kot praksa spreminja teorijo.

Morali smo počakati na družbene spremembe in na spremembe v pojmovanju znanosti, na prehod od modernih konceptov objektivne znanosti, ki ima vse odgovore, k sodobnim konceptom

¹ Projekt financirata Norveški finančni mehanizem in Službe vlade RS za razvoj in kohezijsko politiko, in to v obdobju od 16. 2. 2015 do 30. 4. 2016.

postmodernega pojmovanja znanosti, ki je šele omogočilo, kar v socialnem delu potrebujemo: prostor za enkratnost procesov (ni vnaprej določenih rešitev, temveč so veljavne tiste enkratne, ki jih ljudje ustvarijo v sodelovanju v sedanjosti). Ali drugače: prostor za razvoj znanosti, ki temelji na raziskovanju soustvarjalne prakse vseh udeleženi. Potrebovali smo še ključne spremembe v pojmovanju pomoči v devetdesetih letih in na začetku 21. stoletja.

Raziskovanje v socialnem delu se je uveljavilo kot ključna naloga za razvoj znanosti in stroke že v zadnjih desetletjih 20. stoletja. Nordijske dežele so že v osemdesetih letih zahtevale socialno delo, ki bi bilo usmerjeno v raziskovanje. Nova in inovativna v tej zahtevi je bila naloga raziskovati prakso. Od raziskovanja prakse se pričakuje nova, za razumevanje procesa in razvoja pomembna znanja. A tu je vrsta pomembnih vprašanj: kaj se raziskuje v praksi, kdo raziskuje, kdo določi predmet raziskovanja, kakšni so odnosi med udeleženi v raziskovalnem procesu, kdo in kako uporabi raziskano?

Če še vedno obstaja prepad med šolami za socialno delo in prakso ter prepad med raziskovanjem in prakso, kot ugotavlja Marthinsen (2012), če praksa ne zaupa teorijam in akademskim raziskavam in raziskovalci ne poznajo prakse, potem moramo ustvariti nove ramere za raziskave, smiselne za socialno delo.

Torej: kako ustvariti nova znanja za socialno delo? Ali raziskovanje prakse odgovarja na vprašanje, kako delamo? Ali je usmerjeno v procese podpore in pomoči? Ali ustvarjamo uporabno teoretsko znanje? Prav knjiga avtorjev in urednikov Marthinsena in Julkunena z naslovom *Practice research in Nordic social work* in podnaslovom *Knowledge production in transition* (2012), je bila zame ključna za razumevanje kompleksnosti produkcije novih znanj v raziskovanju teorije v praksi in iz prakse.

Marthinsen (2012: 22) piše:

Kratek pogled na novejšo literaturo o raziskovanju v socialnem delu pokaže nekaj pravljadujočih diskurzov. Znanstvenost socialnega dela lahko dosežemo bodisi s trdne reflektivne pozicije, tako da raziskujemo ravnanje socialnih delavcev in razvijamo njihovo sposobnost, da mislijo in sodijo. Druga alternativa pa poudarja »na dokazih temelječo prakso« [evidence based] ... Refleksivni pristop lahko vodi do razprav o vrednotah in etiki, k bolj demokratičnim načinom ravnanja, saj šele reflektivna praksa daje glas uporabniku.

Marthinsen ugotavlja, da je potreben odmik od zamejenosti v okvir »evidence based«. Mislim, da moramo izbrati reflektivno raziskovanje, a to ne zadostuje, če ne opredelimo tudi odnosa med udeleženi v raziskovalnih procesih produkcije novega znanja v socialnem delu in zanj.

V jeziku socialnega dela, ki ga razvijam, bi že spremenila zgornjo formulacijo v jezik in prakso pri nas:

... da soustvarimo raziskovanje ravnanja socialnih delavcev skupaj z njimi in soustvarimo pogoje za razvoj njihove sposobnosti, da mislijo in sodijo, na način, da definicijo soustvarimo.

Potrebujemo novo definicijo odnosa med raziskovalci in praktiki.

Taylor in White (2000) dodajata, da je reflektivno ravnanje raziskovanje znanja, ki ga socialni delavci ustvarjajo v praksi. V središču raziskovanja je vse: proces uporabe znanja in teorij v praksi, raziskovanje sprememb v praksi in s tem nova znanja za teorijo, ki nastaja v praksi in iz nje. Šele reflektivni pristop omogoči nastajanje teorije na socialnodelavni način, saj v raziskovanje poveže socialne delavce raziskovalce s socialnimi delavci praktiki in uporabniki.

In zdaj smo pri redefiniciji pojmovanja znanosti in produkcije znanja, kot pravi Rasmussen (2012). Znanstvenost socialnega dela [*scientification*] zahteva, da znanost prizna legitimnost na novo ustvarjenemu znanju v procesih podpore in pomoči v praksi. Raziskovanje prakse socialnega dela, pravi, je prineslo produkcijo novih znanj, ustvarilo nove pomene, utemeljilo pomembne procese učenja. Gre za drugačno, a ne manjvredno znanje.

Rasmussen (2012) citira Gibbonsa, da bi pokazal pomen produkcije znanja v socialnem delu. Gibbons (Gibbons *et al.* 1994) govori o dveh načinih [*modes*] produkcije znanja. Prvi način [*mode 1*] je produkcija znanja v tradicionalnih institucijah produkcije znanj: univerze, instituti,

v znanstveni hierarhiji znotraj posameznih disciplin. Cilji so spoznanja dejstev, analiza stanja. Je znanje, je »pravo« in se ima za nevtralnno. V sodobnem svetu že zdaleč ne zadostuje več, a ima moč in pomen. Tudi znanost socialnega dela ga potrebuje, a ne zadostuje, saj ne more obsegati ene od ključni nalog znanosti: raziskovanja procesa pomoči, raziskovanje soustvarjenih sprememb.

Način 1, ki ga dobro poznamo, predvideva produkcijo znanj v ustrezni znanstveni ustanovi, temelji na izhodišču »evidence based«, razvija teorijo, ki se implementira v praksi. Raziskave postavljajo večno vprašanje uporabe teorije v praksi.

Drugi način [*mode 2*] je pisan na kožo socialnemu delu, ko raziskuje prakso: cilj je produkcija uporabnih znanj v sodelovanju znanstvenih in drugih organizacij, praktikov, uporabnikov, ni hierarhije, nadomesti jo mreža udeležnih. Ustvarja se proces, ki je refleksiven in se pokaže v novem znanju, ki omogoči uporabne spremembe. Raziskovanje prakse sodi v način 2. Združita se vlogi raziskovalcev in praktikov, produkcija in uporaba novih znanj se poklopita.

Kot meni Rasmussen (2012), si socialno delo pri raziskovanju prakse ni moglo veliko pomagati z raziskavami načina 1. Seveda soobstajata oba načina, a način 2 omogoča ključen prispevek k znanju in razvoju znanja za prakso. Gre za soustvarjanje novih znanj v konkretnih smiselnih projektih v praksi socialnega dela in torej za nova znanja za prakso. Na način 2 se produkcija znanja so-organizira in preveri v procesu, v katerem se znanje uporabi v praksi socialnega dela na različnih področjih, v vsakdanjem življenju in v znanosti.

Saurama in Julkunen (2012: 173) citirata Mirjo Satka in sodelavce ter njihovo obširno delo na področju teorije in prakse raziskovanja prakse v finskem socialnem delu:

Namen raziskovanja prakse v socialnem delu je okrepiti inovativno kulturo raziskovanja in produkcije znanja in tako razmejiti raziskovanje prakse od bolj konvencionalnih raziskav na področju družbenih ved.

Inovativna produkcija novih znanj je enakovreden, a drugačen prispevek k znanosti.

Produkcija novih znanj, ustvarjanje novih pomenov, procesi učenja kot rezultat raziskovanja zagotavljajo nova znanja in razvoj prakse. Ključne besede, ki jih uporabi Rasmussen, produkcija novih znanj, ustvarjanje novih pomenov in procesi skupnega učenja, dopolnijo vsebino soustvarjalnih procesov.

Vendar ponavljam: raziskovanje iz pozicije refleksivnosti samo po sebi še ne zadostuje, saj še nismo rekli nič o odnosu in nič o tem, v kakšnem odnosu med vsemi udeleženi se dogaja soustvarjanje novih znanj, novih pomenov in procesov učenja.

Manjka še jasno formuliran opis odnosa v vseh procesih

Delovni odnos v procesih pomoči in v raziskovanju prakse

Odnos v procesu pomoči so v središče pozornosti premaknili postmoderni, konstruktivistični koncepti. V oporo spremembam, ki smo jih raziskali v socialnem delu, navajam le nekaj ključnih del, na katerih lahko utemeljimo paradigmo soustvarjanja: *Constructive social work* (Parton, O'Byrne 2000), *Social work and empowerment* (Adams 2003), *Transforming social work practice* (Pease, Fook 1999), *Empowering practice in social care* (Braye, Preston-Shoot 2003), *Human behavior theory, a diversity framework* (Greene 1994).

Vsa omenjena dela obravnavajo posamezne elemente odnosa pomoči iz postmodernih, konstruktivnih izhodišč v socialnem delu. Povzemam jih s citatom iz prej navedenega dela (Parton, O'Byrne 2000: 185):

Konstruktivni pristop poudarja proces, pluralnost znanja in glasu [voice], raziskovanje možnega in odnosno kakovost znanja in vedenja.

Za socialno delo enkratnost procesa zagotavlja delovni odnos, kot bomo pokazali v nadaljevanju.

O'Hanlon (1993) morda še najbolje predstavi zgodovino konceptov pomoči in nastanek postmoderne paradigme. Piše o psihoterapiji, vendar opisane spremembe brez dvoma veljajo tudi za vse poklice pomoči, še posebej in najprej za socialno delo. Citiram:

Prvi val v psihoterapiji je temeljil na patologiji. Drugi val je bil usmerjen v problem in v reševanje problema. Tretji val se je usmeril v rešitve in v iskanje rešitev. Četrty val prihaja, vendar nihče še nima imena zanj.

»Četrty val« v moji interpretaciji določa postmodernizem, ki poudarja značilnosti odnosa in procesa med udeleženiimi v procesih pomoči. Redefinira proces pogovora, sporazumevanja in dogovora na ključni točki odnosa: pomoč se soustvarja v procesu, ki ga zagotovi delovni odnos. To je konstruktivno socialno delo, kot se izrazita Parton in O'Byrne (2000), v vseh za prakso pomembnih elementih: poudarek je na procesu soustvarjanja novih rešitev. V središču dela je pogovor, ki omogoča pogajanje in raziskovanje enkratnega sveta ljudi. Problematizira »normalno«, »običajno«, »vsakdanje« in se umešča v zgodovinski, socialni in kulturni kontekst.

O'Hanlonovemu (1993) videnju razvoja psihoterapije oziroma socialnega dela, kot ga razumem, dodajam še dva pogleda na procese pomoči, ki jih Parton in O'Byrne (2000) umestita v zgodovino socialnega dela. Saul Karsz (2004) v delu s pomenljivim naslovom *Zakaj socialno delo?* piše, da je socialno delo najprej temeljilo na dobrodelnosti [*charité*], potem na konceptu skrbi [*prise en charge*] za ljudi, ki potrebujejo pomoč, in končno, danes, vključuje nove možnosti. Te Karsz poimenuje upoštevanje [*prise en compte*], ravnanje, ki omogoča soustvarjanje tako, da je enkratno prispevek uporabnika samoumevno ravnanje.

Lena Dominelli (Adams *et al.* 2005) v knjigi *Prihodnosti socialnega dela* razvoj socialnega dela razvrsti na podoben način: od ravnanja iz altruizma prek obdobja imperializma (pri tem misli na imperializem strok) do partnerstva. Partnerstvo je partnerstvo z uporabnikom v procesih podpore in pomoči.

Za socialno delo »četrty val« oziroma »upoštevanje« in »partnerstvo« pomenijo premik k odnosu, ki omogoči enkratni prispevek človeka, ki potrebuje pomoč. Že se kaže podoba strokovnjaka za proces, strokovnjaka, ki mora zagotoviti pogoje, da se v raziskovanju zelenih izidov in pri odločitvah o konkretnih korakih slišijo vsi glasovi, glasovi strokovnjakov in ljudi, ki so eksperti na podlagi osebnih izkušenj.

Za teorijo in prakso socialnega dela smo v Sloveniji razvili koncepta delovni odnosi in izvirni delovni projekt pomoči. Nastala sta iz prakse in za prakso v procesih reflektivnega raziskovanja (Čačinovič Vogrinčič 2002, 2008, 2010, Čačinovič Vogrinčič *et al.* 2005) in se vedno uspešneje uporabljata v praksi socialnega dela, v zadnjem času pa tudi v procesih pomoči v šolah. Delovni odnos uporabnike in strokovnjake definira kot sodelavce v skupnem projektu, ki imajo nalogo, da soustvarijo deleže v rešitvi. Delovni odnos omogoči, da je soustvarjanje rešitev za kompleksne probleme zastavljeno vsakokrat znova kot enkratni delovni projekt. Elementi delovnega odnosa so: dogovor o sodelovanju, instrumentalna definicija problema in soustvarjanje rešitev, osebno vodenje, perspektiva moči, etika udeleženiosti, znanje za ravnanje in ravnanje s sedanjostjo.

V tem okviru ni mogoče podrobno pojasniti posameznih elementov, gre le za to, da jih določimo kot prostor in predmet učenja, ki ga potrebujemo, da bi zagotovili soustvarjanje pomoči. Vsak element pripomore svoj delež k temu, da sogovornik ostane ekspert na podlagi svojih osebnih izkušenj v soustvarjalnem procesu. Dogovor o sodelovanju je obredni začetek in odločitev za delo; instrumentalna definicija zagotovi vsem udeleženiim, da govorijo o svojem videnju situacije in hkrati začnejo raziskovati svoj delež v rešitvi; osebno vodenje opozarja na nujno osebno, zavzeto ravnanje v soustvarjanju; v delovnem odnosu se učimo zdržati negotovost v sedanjosti; in končno, vedno znova podelimo strokovna znanja in jih prevajamo tako, da so ljudem uporabna.

A ključna sta dva elementa, ki ju posebej pouarjam, da bi še potrdila bistvo paradigmatike spremembe, ki se v soustvarjalnem procesu mora zgoditi. To sta koncept etike udeleženiosti (Hoffman 1994) in perspektiva moči (Saleebey 1997). V tem okviru navajam le dva ključna citata, ki jasno pokažeta želeno in nujno spremembo.

Lynn Hoffman (1994: 23) meni, da objektivnega opazovalca nadomesti sodelovanje, v katerem nihče nima končne besede, sodelovanje, v katerem nihče ne potrebuje končne besede, temveč pogovor, ki se nadaljuje. Citiram:

... kot nova osrednja vrednota socialne misli in akcije se pojavlja etika udeležnosti in ne več iskanje »vzroka« ali »resnice«.

Avtorica jasno opozori, da strokovnjak odstopi od moči, ki mu ne pripada: odstopi od lastništva nad resnico in rešitvijo. Strokovnjakovo moč nadomesti občutljivo skupno iskanje, raziskovanje, soustvarjanje novega. Socialni delavec mora zdaj zdržati negotovost iskanja in osebno udeležnost.

Dennis Saleebey (1997: 3) pa meni:

Praksa, ki temelji na perspektivi moči, pomeni, da bo vse, kar delaš kot socialni delavec, utemeljeno s tem, da pomagaš odkriti, olepšati, raziskati in izkoristiti klientovo moč in vire, ko mu pomagaš, da doseže svoje cilje, uresniči svoje sanje in razbije okove oviranosti in nesreč.

Hoffman piše o terapevtskem procesu, Saleebey pa o socialnem delu. Sprememba je jasna: pomoč se mora zgoditi v odnosu, ki se soustvori, ko se strokovnjak pridruži človeku na način, da so-raziskujeta njegove vire, njegovo moč. V središče zanimanja stroke je končno prišel odnos, ki procese pomoči redefinira kot soustvarjanje zelenih izidov.

Hkrati že ustvarjamo nov jezik socialnega dela, ki je oblikovan tako, da se lahko nanj opremo, ga podelimo z ljudmi in se po njem ravnamo. Poglejmo ključne besede novega jezika socialnega dela, ki smo jih že doslej potrebovali in v članku uporabili: soustvarjanje zelenih izidov, delovni odnos, izvorni delovni projekt pomoči, perspektiva moči, etika udeležnosti, spoštljiv in odgovoren zaveznik, ekspert na podlagi osebnih izkušenj. Vse to so besede, ki so nosilke novega jezika in opisa uporabnega teoretskega koncepta ravnanja.

Jezik socialnega dela nastaja in izraža novo avtonomijo znanosti in stroke socialnega dela. To je nov jezik, je jezik sprememb v pojmovanju procesa socialnega dela, je jezik nove paradigme soustvarjanja pomoči in soustvarjanja raziskovanja prakse, saj ubesedi kulturo soustvarjanja novega. Je jezik, ki zmore na socialnodelaven način raziskovati in opisati procese pomoči za znanost socialnega dela.

Moja teza je, da v znanosti in stroki potrebujemo spoštljivo ravnanje in disciplinirano uporabo jezika socialnega dela, v teoriji in praksi (Čačinovič Vogrinčič 2010). Vedno, brez izjeme. Zapisala sem že: potrebujemo jezik stroke, ki nastaja v raziskovanju teorije in prakse v praksi in potrebujemo odločitev, da ga bomo razvijali, uporabljali, tudi tako, da ga podelimo z ljudmi, ki pridejo po podporo in pomoč.

Več argumentov podpira mojo tezo. Jezik socialnega dela je pomemben, ker ubesedi posebnosti procesov pomoči in sam koncept pomoči socialnega dela tako, da opiše ravnanje. Jezik socialnega dela je jezik sprememb, saj ubesedi uresničljivo, najmanjši možni korak v smeri zelenih izidov. Je jezik spoštljivih in odgovornih zaveznikov uporabnikov, ki so eksperti na podlagi osebnih izkušenj v procesih pomoči. Jezik socialnega dela govori dosledno iz perspektive moči, v procesu pomoči in podpore se raziskujejo viri, raziskuje se uresničljivo. Pri sodelovanju z drugimi strokami govorimo jezik socialnega dela, saj omogoči, da jasno opredelimo, poimenujemo posebnosti in delež socialnega dela v skupnih projektih.

Ob študiju raziskovanja prakse v nordijskih državah sem odkrila Salisburyjsko izjavo (Marthinsen, Julkunen 2012: 193–199), izjemno razdelan koncept raziskovanja, ki ga je leta 2008 zasnovala skupina zainteresiranih strokovnjakov, da bi utemeljili poglobljeno raziskovalno delo in poudarili pomen znanosti o praksi in za prakso. Njihovo definicijo raziskovanje prakse citiram, ker mi omogoča, da pokažem korak naprej in utemeljim smer razvoja, kot smo ga zastavili v Sloveniji.

Vprašanje je: kaj je raziskovanje prakse, kako ga definiramo? Odgovor:

Raziskovanje prakse vključuje radovednost. Gre za identifikacijo dobrih in obetavnih načinov, kako pomagati ljudem; gre za izziv vznemirljivim praksam s kritičnim preverjanjem prakse in za razvoj novih idej na podlagi izkušnje. Raziskovanje prakse omogoča, da so te naloge najbolje opravljene v partnerstvu praktikov z raziskovalci, pri tem pa se morajo raziskovalci prav toliko učiti od praktikov, kot praktiki od raziskovalcev, če ne še več. Gre za inkluzivni pristop k strokovnemu znanju, ki mora razumeti kompleksnost prakse skupaj z obvezo, da bo krepil in v praksi zagotavljal socialno pravičnost. (*Op. cit.*: 194.)

Ključne nove besede, ki so tu umanjale in jih umeščam v soustvarjalni proces, so zdaj: produkcija novih znanj, ki jih jaz v jeziku socialnega dela prevedem v soustvarjanje novih znanj; ustvarjanje novih pomenov v procesu z vsemi udeleženi, ki je tudi soustvarjanje novih pomenov. In jasno določen proces učenja vseh udeleženi, torej za soustvarjanje učenja v raziskovanju procesov pomoči v praksi: za prakso in za teorijo. Glas uporabnika, so-govornika, so-ustvarjalca ni predviden. Odnos v raziskovalnem procesu med praktiki in raziskovalci ni opredeljen. Odgovore imamo, lahko delamo drugače, moramo delati drugače za dragoceno novo znanje: v delovnem odnosu, ki soustvarjanje omogoči tako, da pokaže tudi, kako delamo v procesu, v katerem se slišijo vsi glasovi.

Sklep

V središče sem želela postaviti enkratno, samobitno, središčno jedro socialnega dela kot značnosti in stroke, ki raziskuje procese spreminjanja in pomoči in s tem omogoči paradigmatične spremembe za teorijo in prakso soustvarjanja, ki poveže v odprtem prostoru za pogovor ljudi, ki so eksperti na podlagi osebnih izkušenj, in strokovnjake, njihove spoštljive in odgovorne zaveznike. Izkušnja temeljnega dostojanstva in samospoštovanja človeka, ki pride po pomoč, eksperta, ki je to postal na podlagi svojih osebnih izkušenj, se začne v delovnem odnosu.

V jeziku Marthinsena in Julkunena (2012), avtorjev že omenjene knjige z naslovom *Raziskovanje prakse v nordijskem socialnem delu* in podnaslovom *Produkcija znanja v tranziciji*, potrebujemo raziskovanje prakse za produkcijo novih znanj v teoriji in praksi. Raziskovanje prakse za teorijo in prakso in s tem raziskovanje procesov pomoči je danes pomembna tema razvoja znanosti v socialnem delu in se dogaja vedno intenzivneje. Raziskovalcem, praktikom, učiteljem in uporabnikom manjka samo še koncept soustvarjanja.

Viri

- Adams, R. (2003), *Social work and empowerment*. New York: Palgrave Macmillan.
- Adams, A., Dominelli, L., Payne, M. (ur.) (2005), *Social work futures*. Houndmills: Palgrave/Macmillan.
- Braye, S., Preston-Shoot, M. (2003), *Empowering practice in social care*. Maidehead, Philadelphia: Open University Press.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2002), Koncept delovnega odnosa v socialnem delu. *Socialno delo*, 41, 2, 91–97.
- (2008), *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- (2010), Soustvarjanje pomoči v jeziku socialnega dela. *Socialno delo*, 49, 4: 239–245.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2005), *Vzpostavljane delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Scharzman, S., Scott, P., Trow, M. (1994), *The new production of knowledge*. London: Sage.
- Greene, R. R. (1994), *Human behavior theory: a diversity framework*. New York: Aldine de Gruyter.
- Hoffman, L. (1994), A reflexive stance for family therapy. V: McNamee, K., Gergen, J. (ur.), *Therapy as social construction*. London: Sage.
- Karsz, S. (2004), *Pourquoi le travail social?*. Pariz: Dunod.
- Kodele, T., Mešl, N. (ur.) (2013), *Otrokov glas v procesu učenja in pomoči*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Marthinsen, E. (2012), Social work practice and social science history. V: Marthinsen, E., Julkunen, I. (ur.), *Practice research in Nordic social work*. London: Whiting and Birch.
- Marthinsen, E., Julkunen, I. (2012), *Practice research in Nordic social work*. London: Whiting and Birch.
- O'Hanlon, W. H. (1993), Possibility therapy: from iatrogenic injury to estrogenic healing. V: Gilligan, S., Price, R. (ur.), *Therapeutic conversations*. New York: Norton.
- Parton, N., O'Byrne, P. (2000), *Constructive social work: towards a new practice*. London: Macmillans Press Ltd., St. Martins Press Inc.
- Pease, B., Fook, J. (ur.) (1999), *Transforming social work practice: postmodern critical perspectives*. London: Routledge.

- Rasmussen, T. (2012), Knowledge production in social work: forming knowledge production. V: Marthinsen, E., Julkunen, I. (ur.), *Practice research in Nordic social work*. London: Whiting and Birch.
- Saleebey, D. (1997), *The strength perspective in social work practice*. New York: Longman.
- Saurama, E., Julkunen, I. (2012), Approaching practice research in theory and practice. V: Marthinsen, E., Julkunen, I. (ur.), *Practice research in Nordic social work*. London: Whiting and Birch.
- Šugman Bohinc, L. (ur.) (2011), *Učenci z učnimi težavami: izvirni delovni projekt pomoči*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Fakulteta za socialno delo.
- Taylor, C., White, S. (2000), *Practising reflexivity in health and welfare: making knowledge*. Buckingham: Open University Press.